

Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem tudományos szervező könyvtárigazgatója : Forráskiadvány a Magyar Agrártudományi Egyetemen, Kosáry Domokos alkalmazása alatt keletkezett, a Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltárban őrzött iratokból / szerk. Koósné Török Erzsébet, Kissné Bognár Krisztina. – Gödöllő : [Szent István Egyetem], 2015. – 247,[1] p.
ISBN 978-963-269-369-9

Kosáry Domokos, a könyvtáros

Szakmai berkekben az ún. folyosói beszélgetések kedvelt tárgya volt – valamikor gyakrabban, mostanság már ritkábban – azoknak a jeles magyar értelmiségieknek, köztük kiváló kutatóknak, egyetemi tanároknak a személye és sorsa, akiket az 1918–19-es forradalmak után, majd a második világháborút követő években, aztán 1957–58-ban az államhatalom politikai-ideológiai okokból eltérített eredeti foglalkozásuktól, átmenetileg (olykor végleg) félreállított, netán bebörtönzött, jó esetben egyik vagy másik könyvtárba száműzött. (Vagy éppen fordítva: *Fitz Józsefet* az OSZK éléről, *Kálnoky Lászlót* a Belügyminisztérium könyvtárából távolították el). A magyarországi könyvtárügy szempontjából a „jó” jelző feltétlenül helytálló, hiszen ezekkel a nagyszerűen felkészült, idegen nyelveket beszélő szakemberekkel a szakterület gazdagodott, jelentékeny mértékben előmozdították a hazai tudományos és közkönyvtárak fejlődését. *Gerő Gyula* impozáns könyvtártörténeti kronológiájában megemlíti néhány nevet¹, ám elszórtan másokról – pl. *Féja Géza*, *Hankiss János*² – is szól, és voltaképpen szintén idesorolhatók sokunk tanárai, *Kovács Máté* és *Szentmihályi János*. Gyönyörű kihívás lenne egy szakdolgozó, még inkább egy doktorandusz informatikus könyvtáros szakos hallgató számára ennek az ellentmondásos jelenségnek a precíz feltárása, dokumentálása, a politikai és társadalmi összefüggések bemutatása és mindenekelőtt egy teljességre törekvő lista összeállítása.

Rendkívül fontos adalék ehhez az elvégzendő munkához a gödöllői Szent István Egyetem kiadásában a Nemzeti Kulturális Alap anyagi támogatásával nemrég megjelent kötet. Tartalmáról az alcím meglehetősen pontosan tájékoztat: *Forráskiadvány a Magyar Agrártudományi Egyetemen, Kosáry Domokos alkalmazása alatt keletkezett, a Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltárban őrzött iratokból*. Tehát a közös kettős gyűjteményben készült, szerkesztői *Koósné Török Erzsébet* és *Kissné Bognár Krisztina*. (A címlapverzón közreműködőként még további négy kollegina és egy kolléga szerepel: *Ács Renáta*, *Ágó Anikó*, *Baranyai Zsolt*, *Bodnár Erika*, *Katona Adrienn*.) Sorszám szerint ötvenhárom, valójában százhat iratot tettek közzé a keletkezés időrendjében, valamint betartották a szöveghűség és a lelőhely pontos feltüntetésének alapvető követelményét. A technikai kivitelezés különleges: a grafikai tervezést és a kiadványszerkesztést végző *Kecskés Zoltán* szokatlan, ám stílszerű és ebből kifolyólag találó tördelési eljárást választott: első látásra úgy tűnik, mintha a kötetben közölt iratok az eredeti gépelt szövegek szkennert másolatai lennének. (Magam is azt hittem, míg az egyik szerkesztő fel nem világosított, hogy itt egy ritka és még ritkábban alkalmazott betűtípussal idézik meg a tárgyalt kort.)

A forrásközlés a magyar könyvtártörténet-írásban igencsak mostohán kezelt műfaj. Holott a könyvtárak mindegyike (még a legkisebb tanszéki és falusi téka is) rendelkezik – nyilván eltérő mennyiségben – egyidejű kútforrással, és ezeknek, főleg a könyvtárak múltjára vonatkozó dokumentumoknak a feldolgozása, közzététele mindannyiunk nemes feladata lenne. Ily módon örvendetes és példamutató a gödöllőiek remek és sikeres kísérlete. Kifejezetten történeti forráspublikáció, ezért a lektorálás egyéb-

ként is elengedhetetlen teendőinek ellátására három ismert történészt kértek fel: *Hanák Gábort*, az oral history egyik hazai apostolát, *Orosz István* akadémikust, a Magyar Történelmi Társaság akkori elnökét és *Szögi Lászlót*, az ELTE könyvtárának és levéltárának volt főigazgatóját. Segítségük bizonyára hozzájárult a könyv színvonalának emeléséhez.

A közreadó és a szerkesztők szigorúan ragaszkodtak az alcímben jelzett témához. Kiegészítő információkat csak a lehető legszükségesebb esetben közölnek. Kellő, bár nyilván nem könnyű visszafogottsággal mellőzik Kosáry Domokos történetírói munkásságának áttekintését; noha alighanem akár *Glatz Ferenc*, akár *Ormos Mária*, vagy *Orosz István* megengedte volna nekrológia újbóli kinyomtatását, nem is beszélve Hanák Gábor „pályaképé”-ről.³ A bevezető tanulmány – *Solti László* akadémikus, a Szent István Egyetem volt rektora és Koósne Török Erzsébet, a könyvtár-levéltár főigazgatója tollából – Kosáry agráregyetemi könyvtári tevékenységével, továbbá a névfelvétel körülményeivel foglalkozik. Természetesen van a szándékokról nyilatkozó szerkesztői előszó és egy rövid tájékoztató a szerkesztési elvekről. A könyv végén megtalálható a névmutató, valamint a Kosáry Domokos-centenáriumi programja és az ekkor alapított Kosáry Domokos-díj (plakett) leírása. Szerves és látványos függelékei a kiadványnak az iratmásolatok és a fénykép-reprodukciók. E fotók egyike látható a borítólapon, a mi korosztályunk számára még ismerős, a későbbi, főleg a fiatalabb nemzedékek számára viszont már felismerhetetlen arccal (pl. *Kőhalmi Béla*, *Sebestyén Géza*, *Páldy Róbert*, *Kondor Istvánné*).

A már fiatalon is komoly teljesítményt felmutató történész-kutató korán megbarátkozott a könyvtárak világával. Amikor még mindig nagyon fiatalon, harminchat esztendősen menesztették akkori munkahelyeiről (az ugyanakkor megszüntetett Kelet-európai Tudományos Intézetből, az Eötvös Kollégiumból és Pázmány Péter Tudományegyetem Újkori Magyar Történelmi Tanszékéről), olyan ötlete támadt, amely még közelebb vitte a könyvtárakhoz. Befogott a Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába című bibliográfiai rezümé megírásába. (Első kiadása a könyvtár szakon is kötelező tananyagunk volt. A következő, bővített változatai mai is azok.) Talán ez is közrejátszott abban, hogy 1951 őszén az Országos Könyvtári Központ munkatársa, az egyetemi könyvtárak referense lett. Így az OKK felszámolása után sem idegen terepre került, amikor az agrártudományi egyetem könyvtárába helyezték, ahol 1952. október 4-én kezdett el dolgozni. Noha történészként közvetlenül nem kutatta a mezőgazdaság történetét, az agrárhistoria terén is bő ismeretekkel rendelkezett, azaz könnyen megtalálta a helyét. Foly-

tathatta a bibliográfiai bevezető munkálatait is. Mint ahogy a most közzétett dokumentumokból világosan kiderül, hamarosan csoport-, majd osztályvezető, később (1955-ben) megbízott, aztán kinevezett igazgató (akkori megnevezéssel intézetvezető) lett. Több mint öt esztendeig volt az agráregyetem könyvtárosa, amikor 1957 novemberében letartóztatták. Kémkedéssel vádolták – minő bizarr fejlemény! –, de felmentését csak közel egy év elteltével kezdeményezték. Amnesztiával szabadult 1960-ban, ám levéltárosként kapott állást. Mint a legigényesebb szakbibliográfiaink egyikének az alkotója 1961 szeptemberében részt vett a legendás gödöllői országos bibliográfiai értekezleten.

A forrásgyűjteményből könnyedén kiolvasható, hogy Kosáry Domokos mind beosztott könyvtárosként, mind vezetőként szorgalmas, fegyelmezett, szellemi ereje teljében lévő munkaerő volt. (Hiszen letartóztatásakor is csupán negyvennégy éves!) Súlyosan és igaztalanul megbántott, de nem sértődött emberként ült az íróasztalánál, járt-kelt a polcok között. Beilleszkedett a munkahelyi kollektívába, akárcsak a könyvtári szakma tágabb, differenciáltabb közönségébe. Kitűnően kamatoztatta átlagon felüli képességeit, a környezetéből kimagasló felkészültségét. A szerzeményezési osztály, majd az egész könyvtár élén messzemenően hasznosíthatta pazar nyelvtudását, főleg igazgatóként számtalan alkalommal korábban kiépített és gondosan ápolt kapcsolatrendszerét (ma úgy mondanánk: kapcsolati tőkéjét). Készséggel teljesítette olvasószolgálati kötelezettségeit, sosem panaszkodott az ügyeleti beosztására. Simán hozzáidomult az agráregyetem változó, formálódó szervezeti rendjéhez, igyekezett kivívni és megőrizni a könyvtár rangját, tekintélyét, huzamosan elismertetni a könyvtárosok szerepét (példázzák ezt a kitüntetési felterjesztések). Kíérezni az iratokból, hogy a mindenkori egyetemi vezetéssel nem fordult szembe, ellenkezőleg: megfelelő (akkori, de nem igazán helyes kifejezéssel élve: elvtársi) viszonyt alakított ki. Cserébe élvezhette a professzorok, a cserélődő rektorok és dékánok jóindulatát. Egyértelmű bizonyítéka ennek az igazgatói pályázat ugyancsak kedvező elbírálása. Érdemes idézni az értékelés utolsó bekezdésének első mondatát: „*Igazolt tudományos színvonala, könyvtári szakismerete és szervezőképessége, valamint kiterjedt nyelvismerete alapján, tehát szakmai szempontból őt – mint a pályázótársai közül elég markánsan kiemelkedőt – a bizottság első helyen javasolja kinevezésre előterjeszteni.*” Kosáry Domokos életútjának ez a szakasza akár általánosítható, örök tanulsággal is szolgálhat: a jellemerővel párosuló igazi tehetség nem kallódhat, nem kallódik el, hanem nehezülő, nehezebb körülmények között is keresi és megtalálja az élet értelmét, a kiteljesedés lehetőségét.

Igazgatóként sokszorosan igazolta az előzetes várakozásokat. Tetemes része volt az agráregyetem Központi Könyvtárának szakmai megalapozásában, az egyetemi felügyeletet ellátó könyvtárbizottság létrehozásában. Irányította, levezényelte a könyvtár Gödöllőre költöztetését; máig tanulságos dokumentum az erről tárgyaló dékáni értekezlet jegyzőkönyve. Az ő elképzelései öltöttek testet a működési és szervezeti szabályzat pontjaiban (ezt is közli a forráskiadvány). Különféle, ésszerű fejlesztési javaslatokkal élt, szorgalmazta a személyzeti létszám emelését. Erőfeszítéseket tett a külföldi könyv- és folyóirat-beszerzés feltételeinek javítására, a könyvtári devizakeret bővítésére. Méltányolta vezetői munkáját a kiküldött miniszteriumközi bizottság és a Népművelési Minisztérium is. Az elismerés jele, hogy az Országos Könyvtárügyi Tanács egy ízben Gödöllőre helyezte ki soros ülését.

Kosáry Domokos egyetemi könyvtárigazgatóként világosan felismerte – nem utolsósorban nagyszerű elődei (*Wartha Vince, Ferenczi Zoltán, Erdélyi Pál* stb.) és hasonlóan gondolkodó kortársai (Kovács Máté, *Mátrai László, Haraszthy Gyula* stb.) példája nyomán –, hogy az általa irányított intézménynek tudományos funkciói is lehetnek, vannak. S ez nemcsak az egyetemi kutatómunka támogatásában nyilvánulhat meg, hanem a könyvtár, pontosabban a könyvtárosok folytathatnak kutatásokat, netán másik szakterületükön is rendszeresen publikálhatnak. Két ilyen szférát jelölt meg: először a bibliográfia, könyvtártörténet és –módszertan, másodsorban az agrártörténet, vagyis ez valójában három terület.⁴ Mint ahogy a bevezető tanulmányban olvasható, „*Kosáry a bibliográfiai munkát tekintette a könyvtári tevékenység alfájának és omegájának*”, hisz ez előnyösen hat vissza az állománygyarapításra és az olvasók tájékoztatására. Mindazonáltal szemléletének páratlan eredménye, tudományszervező kvalitásának talán legszebb példája az *Agrártörténeti Szemle* megteremtése. Ő szilárdan hitt a folyóirat szükségességében, létjogosultságában, és maga mellé tudta állítani a tudományág idősebb és fiatalabb művelőinek egy potens körét, valamint az agráregyetemi oktatók befolyásos csoportjait. Előbb, 1956 áprilisában Agrártörténeti Munkaközösséget alakítottak (konferencia szervezését is tervezték), majd 1957 nyarán a folyóirat első (kettős) száma is napvilágot látott, egyelőre sokszorosításban (benne a kurrens agrártörténeti bibliográfia); szerkesztőként és kiadóként egyaránt Kosáry Domokos jegyezte. Nem véletlen tehát, hogy a kiadó éppen a kiváló történész-könyvtáros tudományszervező tevékenységét emelte ki a könyv címében.

Az előszó korrekten (és egyáltalán nem szerénytelenül) állapítja meg, hogy a gödöllői iratgyűjtemény „hiteles felidézése” az adott kornak. Noha az érdekes

és értékes forráskiadvány révén egyetlen könyvtár életébe pillanthatunk be, a látókör időnként elkerülhetetlenül kitágul. Hiszen az agráregyetemi könyvtár nem működhetett elszigetelten – ezt a korabeli politika egyébként sem engedte volna –, a központi utasításokat teljesíteni, az elvárásokhoz igazodni kellett. Ilyenformán a dokumentumkötet jó néhány részlete mintegy tükörképe az ötvenes évek könyvtári viszonyainak. Ebből a szempontból különösen kiemelhetők az éves és féléves jelentések, főképp Kosáry tárgyilagos, reális helyzetrajzai, érvrendszerének belső logikája. Kortörténeti relikviákként is felfoghatók a statisztikai jelentőlapok; néha-néha olyan érzést keltenek az olvasóban, hogy a lényegyet tekintve mi sem változott az elmúlt hatvan esztendőben.

A Szent István Egyetem híven ápolja egykori könyvtárigazgatója, a huszadik századi magyar tudománytörténet egyik nagy alakjának emlékét, szellemi hagyatékát. Életműve, személye előtt tisztelgett azzal is, hogy születésének centenáriumán két rokon gyűjteménye, a könyvtár és a levéltár felvehette Kosáry Domokos nevét. Szintén szép gesztus volt a róla elnevezett díj alapítása. A Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár – az egyetem támogatásával – igyekszik folytatni a hajdani igazgató törekvéseit. E folyamat rokonszenves, sikeres terméke a most ismertetett forráskiadvány. Remélhetőleg követőkre talál más egyetemi könyvtárakban is.

Bényei Miklós

Jegyzetek

1. GERŐ Gyula: Magyar könyvtártörténeti kronológia 1996–2007. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 2009. 1. köt. 188. p. Itt olvashatunk Fitz Józsefről is. Kálnokyról: Révai Új Lexikona. 11. köt. Kad-Kla. Szekszárd, Babits K., 2003. 124. p.
2. GERŐ Gyula: Magyar könyvtártörténeti kronológia 1996–2007. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 2009. 1. köt. 154–155., 246. p.
3. GLATZ Ferenc: Kosáry Domokos, 1913–2007. = Századok, 2008. 2. sz. 525–530. p.; ORMOS Mária: Kosáry Domokos, 1913–2007. = Történelmi Szemle, 2008. 1. sz. 127–132. p.; OROSZ István: In memoriam Kosáry Domokos, 1913–2007. = Agrártörténeti Szemle, 2007. 197–200. p.; HANÁK Gábor: Kosáry Domokos pályaképehez. In: Hommage à Kosáry Domokos. Budapest : Széchényi Irodalmi és Művészeti Akadémia, 2009. 86–122. p.
4. Az Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtárának azon kiadványait, amelyek Kosáry Domokos idején jelentek meg, felsorolja a forráskiadvány is: Solti László, Koósne Török Erzsébet: Bevezető tanulmány. In: Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem tudományszervező könyvtárigazgatója. Gödöllő, Szent István Egyetem, 2015. 20–22. p.